

Ur *Revolutionär marxism* nr 3 2008

Per-Olof Mattsson

Trotskister mot Hitler

Den 30 januari 1933 utsågs Adolf Hitler till tysk rikskansler. Det blev inledningen till mer än tolv års terror mot den organiserade arbetarrörelsen, judar, homosexuella, romer, demokratiskt sinnade kristna och alla andra som motsatte sig nazisternas politik. Nazisterna tillfogade den tyska arbetarrörelsen, som var en beundrad förebild i hela världens arbetarrörelse, ett avgörande nederlag. Den slogs sönder och konsekvenserna blev kännbara i stora delar av världen.

Den trotskistiska riktning som uppstått inom ramen för Kommunistiska Internationalen (Komintern) ställdes också utanför lagen och tvingades övergå till illegal verksamhet. Under åren efter 1933 utvecklade de tyska trotskisterna ett betydande motstånd mot naziregimen, särskilt i västra delen av Tyskland längs floden Rhen och i Ruhrområdet – landets industriella hjärta.

Vänsteroppositionen inom Tysklands Kommunistiska Parti (KPD) bildades 1930 som en fraktion med målet att bekämpa stalinismen och reformera Komintern. När nederlaget i Tyskland inte ledde till någon kursändring inom Komintern bröt trotskisterna med den stalinistiska ledningen och bildade egna organisationer. I Tyskland bildades IKD – *Internationale Kommunisten Deutschlands* – 1933. IKD var 1938 med om att bilda Fjärde Internationalen.

Peter Berens är historiker i staden Oberhausen i Ruhr-området och är enligt bokens upplysningar revolutionär socialist. I sin bok *Trotzkisten gegen Hitler* (ISP 2007) redovisar han främst sin undersökning av IKD:s arbete i hans egen del av Tyskland. Bokens upprinnelse är ett magisterarbete som Berens lagt fram vid universitetet i Duisburg.

Berens kan luta sig mot flera tidigare arbeten om de tyska trotskisterna under 1930-talet. Hermann Webers olika arbeten om KPD:s historia finns givetvis som en källa att ösa ur. När det mer specifikt handlar om trotskisterna finns främst Wolfgang Alles studie *Zur Politik und Geschichte der deutsche Trotzisten ab 1930* (1994). Barbara Weinholds fascinerande bok om de trotskistiska bergsklättrarna i Dresden bör också nämnas (se recension i *Arbetarmakts nyhetsbrev* nr 210, 23/10 2005).

Berens vill gå vidare i den tradition som visat att trotskisterna inte var en samling förvirrade intellektuella som utkämpade kampen vid sina skrivbord. Istället var deras verksamhet utåtriktad och de själva var praktiska människor som aktivt ville ingripa i och förändra historiens gång.

Vänsteroppositionen i västra Tyskland

Allt eftersom staliniseringen av Komintern fortskred från 1924 började olika grupperingar i KPD orientera sig utifrån motsättningarna inom det sovjetiska partiet. I september 1926 vände sig 664 funktionärer inom KPD med en förklaring till Kominterns och KPD:s ledning vari de solidariserade sig med den så kallade Leningradoppositionen (Zinovjev, Kamenev, Krupskaja, m.fl.) och krävde en grundläggande diskussion av den ”ryska frågan”.

Men motsättningarna inom KPD och Komintern ledde redan under senare delen av 1920-talet till att en rad grupper bröt sig ur och grundade nya organisationer. De sex största grupperna inom och utom KPD som stod i opposition till stalinismen bestod var och en vid tidpunkten för sin uppkomst av flera tusen medlemmar. Den tyska polisen räknade exempelvis i början av 1927 med att *Spartakusbund* hade 6 000 medlemmar, *Entscheidende Linke* 4 000 medlemmar, *Gruppe Kommunistische Politik* 3 000 medlemmar, oppositionen i stadsdelen Wedding i Berlin 3 000 medlemmar, Ruth Fischers och Maslows fraktion i KPD mellan 6 000 och 7 000 medlemmar och Hugo Urbahns fraktion i KPD (som senare blir *Leninbund*) 5 000 medlemmar. I Ruhrområdet och nedre delen av Rhen fick vänsteroppositionen i början av 1926 till och med ett övergående inflytande av masskaraktär.

Under de närmaste tre åren genomgick dock dessa olika vänstergrupperingar en djupgående kris. En del anslöt sig till vänsterkommunistiska grupper som KAPD (Tysklands Kommunistiska Arbetarparti), andra slöt fred med KPD-ledningen i samband med den ultravänsteristiska inriktning (”tredje perioden”) som antogs efter Kominterns sjätte kongress 1928 och ytterligare andra gick tillbaka till socialdemokratin (SPD). Den några år tidigare så starka vänsteroppositionen hade 1929 krympt ihop till ett minimum och var helt i avsaknad av perspektiv.

En minoritet inom Leninbund i Duisburg-Hamborn, grupperad kring Anton Grylewicz och Maria Backenecker, bröt med Urbahns och grundade den 30 mars 1930, tillsammans med resterna av oppositionen i Wedding, Förenade Vänsteroppositionen (VLO). VLO arbetade huvudsakligen inom KPD och blev den första trotskistiska organisationen i Tyskland.

KPD-ledningens funktionärer, med den av Stalin tillsatte Ernst Thälmann som ledare, fick ofta kämpa i motvind för att driva igenom den stalinistiska politiken. Ett talande exempel är när den politiske ledaren (*Polleiter*) August Creutzberg, tillsatt ovanifrån, trots att han sex gånger ajournerat stadskonferensen i Mönchengladbach ändå inte fick en majoritet för Thälmanns linje. Creutzberg förklarade då helt enkelt att de 59 delegater som tillhörde vänstern inte hade giltiga mandat och lyckades med återstående 24 delegater uppnå sitt mål.

Josef Schmitz i Bocholt

I Bocholt leddes KPD av Josef Schmitz från Oberhausen. Han var född 1885, blev upplärd till vävare och anslöt sig 1911 till SPD. I mars 1917 dömdes han för myteri till tre års internering.

Under novemberrevolutionen 1918 tillhörde han arbetar- och soldatrådet i Leipzig. Han anslöt sig också till *Spartakusbund*, som leddes av Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht.

När Schmitz återvände till Bocholt i slutet av 1918 grundade han en USPD-avdelning (USPD – Oavhängiga Socialdemokratiska Partiet). När USPD 1920 beslutade om kollektiv anslutning till KPD följde Schmitz med. Under Schmitz ledning kom KPD att ha flera hundra medlemmar i Bocholt och fick dubbelt så många röster som SPD i valen. Han var även anförtrodd regionala och nationella uppdrag inom partiet. KPD i Bocholt stödde ultravänstern och under den revolutionära situationen 1923 blev han satt i ”skyddshäkte” under tre månader.

Schmitz är ett gott exempel på vilken typ av kommunister som anslöt sig till oppositionen. Berens beskriver honom som en kommunist med starkt engagemang för de mest utsatta i samhället. Han var en lysande talare och blev en ”karismatisk arbetarledare... lokal hjälte för arbetarklassen i Bocholt”. Hans stora svaghet var dock bristen på arbete i de reformistiska fackföreningarna.

I augusti 1927 uteslöts Schmitz ur KPD för ”fraktionsbildning”. Hela lokalavdelningen revolterade då öppet mot partiledningen och Schmitz förklarade i december 1927 tillsammans med två andra ledamöter i stadens full-mäktige att de nu tillhörde *Gruppe Kommunistische Politik/ Internationale Kommunisten*. Hela KPD-avdelningen med 500 medlemmar utträdde då ur KPD och under flera år fanns partiet inte alls företrätt i Bocholt.

Den nya gruppen startade en tidning som i sitt första nummer fäste uppmärksamheten på att Trotskij svävade i livsfara på grund av den stalinistiska repressionen mot vänstern. GKP protesterade tillsammans med Leninbund mot utvisningen av Trotskij från Sovjetunionen. En internationell konferens hölls i Aachen i februari 1929 där grupper från Tyskland, Frankrike, Belgien och Holland grundade Internationella Trotskij-hjälpen för att ”rädda de bannlysta bolsjevikerna”.

Vid kommunalvalet 1929 erövrade GKP sju platser (över 20 procent av rösterna) och SPD bara tre. När Schmitz i april 1930 dömdes till ett kortare fängelsestraff möttes han efter frigivningen av 10 000 människor i en stad med 35 000 invånare. Han fördes i triumf genom gatorna från järnvägsstationen.

Inför det växande hotet från nazisterna återgick GKP till KPD, men Schmitz uteslöts återigen i februari 1932 efter att ha lagt fram en resolution som kritiserade partiledningen. Hela den stalinistiska propagandaapparaten sattes nu in mot Schmitz och han kallades ”kontrarevolutionär”, ”renegat”, ”förrädare” m.m. Schmitz anslöt sig därefter till den vänster som brutit sig ur SPD och som bildat SAP (Socialistiska Arbetarpartiet). Trots starka sympatier för Trotskij blev Schmitz dock aldrig trotskist.

Berens anmärker att ingenting i Bocholt idag påminner om stadens mest berömda arbetarledare: ”Bourgeoisien har inte glömt honom. Den har systematiskt utplånat minnet av honom.”

Trotskisterna i västra Tyskland

Den första trotskistiska gruppen i västra Tyskland utgick från en av KPD:s riksdagsledamöter, Maria Barnecker från Hamborn. Hon dog dock redan på julafton 1931 i tuberkulos.

Trotskisternas inledande arbete handlade ofta om att övertyga och rekrytera anhängare till olika grupper inom ultravänstern. I Rheinhausen anslöt sig exempelvis 25 metall- och gruvarbetare under ledning av den kände August Kopatz till Vänsteroppositionen. I Friedrichsfeld var LO:s främsta stödjepunkt gruvarbetaren Strehlke. Han var 1930 facklig ledare och senare kassör i ortens kommunistiska förening för arbetarsport.

I Dinslaken föll LO:s politik i mycket god jord. Under 1932 växte kritik fram i KPD:s avdelning på orten. Man vände sig bland annat mot att KPD brännmärkte Trotskij som ”kontrarevolutionär”. Ledande medlemmar hotades av uteslutning men 80 procent av de 500 medlemmarna ställde sig solidariska. Theodor Kleine-Beck var den mest kände av KPD:s företrädare i Dinslaken. Ett möte som organiserades av Kleine-Beck och andra uteslutna stoppades av 75 tillresta stalinister, men när VO därefter sammankallade till ett nytt möte vågade ingen störa eftersom det kom 600 personer.

Vid sidan av gruppen i Hamborn blev den i Gelsenkirchen den mest dynamiska i Ruhr-området. I mitten av 1932 hade gruppen 14 medlemmar och bestod av judiska gymnasister, ungtkommunister och tidigare medlemmar i SAP. Till skillnad från andra LO-grupper bedrev man enbart propaganda och lyckades genom bearbetning av enskilda vinna nya medlemmar.

I Erkenschwick hade LO-gruppen 6 medlemmar, varav tre arbetade inom KPD – bland dem ordföranden i ortens KPD-fraktion i fullmäktige. Gruppen hade relativt stort inflytande bland fabriksarbetare, arbetslösa och i organisationen Röd Sport. I januari valdes en LO-medlem till ordförande i Arbetarsimmarförbundet Fichte, vilket KPD utan framgång försökte förhindra.

LO i Düsseldorf hade i mitten av 1932 två medlemmar och åtta sympatisörer. I Köln grundade Josef Metz en grupp som i mitten av 1933 hade sex medlemmar. Metz hade sina politiska rötter i den gamla socialdemokratin och *Spartakusbund*. Han var autodidakt – en bildad arbetare – med marxistisk skolning.

I juli 1932 hölls en regional konferens för LO i området kring Rhen och Ruhr. Den regionala ledningen kom enbart att bestå av fyra konstnärligt verksamma medlemmar, vilket stod i kontrast till de tio lokalgrupperna där arbetare innehade de ledande posterna.

Proletär enhetsfront

LO genomgick två splittringar under perioden fram till nazisternas maktövertagande. I juni 1931 bröt sig en grupp under ledning av österrikaren Kurt Landau ut. I januari 1933, precis innan Hitler blir rikskansler, bryter sig en grupp till ut under ledning av den senare avslöjade stalinistiske agenten Roman Well och ansluter sig till KPD. Både Landau och Well drev en ultravänsterlinje i förhållande till fackföreningarna.

Den enhetsfront mellan alla arbetarorganisationer som Trotskij argumenterade så starkt för försökte LO omsätta i praktiken. I exempelvis Erkenschwick valdes på förslag av en LO-medlem ett kamputskott vid ett möte med socialarbetare. Utskottet föreslog sedan övriga arbetarorganisationer en proletär enhetsfront mot fascismen, men den föll slutligen samman efter sabotage av SPD men innan dess bildades ett gemensamt arbetarförsvär.

Det fanns breda grupper inom den tyska arbetarrörelsen som var för en proletär enhetsfront mot nazismen. Den politiska process som kunde ha lett fram till ett förverkligande av parollen i nationell skala hann dock aldrig mogna tillräckligt. Men att stämningarna var utbredda visas bland annat av att LO i Dinslaken i februari 1933, alltså efter Hitlers tillträde som rikskansler, samlade 5 000 deltagare vid ett utomhusmöte. LO:s inflytande inom KPD växte kraftigt under den sista tiden av legalitet. Berens drar slutsatsen att det skulle ha ökat ännu mer om inte nazisterna kommit till makten just då.

Berens är kritisk till tidigare försök att beräkna LO:s medlemsantal. Enligt en rapport från LO:s utlandskommitté hade gruppen 700 medlemmar i januari 1933. Han menar istället att det bör ha varit omkring 1 000 medlemmar; därtill måste man ta med i beräkning de grupper med hundratals ultravänsteristiska arbetare som var sympatiskt inställda till trotskisterna men som inte stödde hela deras politik.

Hur såg det ut i den övriga vänstern i Tyskland? Till skillnad från LO, som trots två splitt-ringar gick framåt, tappade de ständigt mark. KPO var en del av högeroppositionen i Komintern och hade 1930 6 000 medlemmar men gick tillbaka till 3 500. I mars 1932 bröt sig 1 000 medlemmar under ledning av Jakob Walcher och Paul Frölich ut och anslöt sig till SAP. SAP hade i sin tur 25 000 medlemmar i februari 1932, vilket i slutet av 1933 minskat till 17 500. Leninbund hade vid starten 1928 mellan 5 000 och 6 000 medlemmar men var två år senare nere i mellan 500 och 1 000.

Ett annat mått på LO:s framgångar är att broschyrer med Trotskijs artiklar om den fascistiska faran trycktes i 95 000 exemplar styck. Även om SAP och KPO lyckades driva igenom proletära enhetsfronter på några orter, kunde LO göra detsamma i Bocholt, Erkenschwick, Dinslaken, Bruchsal, Oranienburg och Dessau.

I arbetarområdet Büchen i staden Remscheider kom avdelningen i Röda Frontkämparnas Förbund – som kontrollerades av KPD – att agera på egen hand. De beväpnade sig, valde en ledning och patrullerade på gatorna för att förhindra nazistiska våldsdåd i samband med valet den 5 mars 1933. Gatukampens tekniker förmedlades av en veteran från den så kallade marsaktionen 1921. Nazisterna blev tvingade att med vapenmakt erövra arbetarkvarteren i Büchen. Erich Neumann, medlem i LO, dömdes till fem års tukthus som straff för sin roll i händelserna. Striderna i Büchen är ett av de få exemplen på väpnat motstånd mot nazisternas maktövertagande, men det har glömts bort i historieskrivningen om LO.

Ett annat exempel är Oranienburg utanför Berlin där Röda Frontkämparnas Förbund, omdöpt till Vandrarförbundet Stormfågel, under ledning av trotskisten Helmut Schneewiß med 100 medlemmar förfogade över två dussin armépistoler. Redan 1929 pryglades SA-medlemmar av ”stormfåglarna” och när SA skickade mellan 400 och 500 slagskämpar till Oranienburg fick de ta till flykten. De möttes nämligen av beskjutning när de försökte angripa KPD:s lokaler. Fyrtio SA-aktivister greps av polisen och dömdes för överfallet.

Den 30 januari anordnade SA ett fackeltåg genom Oranienburg för att fira maktövertagandet men möttes av ”stormfåglarna”. Gatustrider bröt ut och åtta nazister fick uppsöka sjukhus. När SA två veckor senare tänkte demonstrera utanför Schneewiß bostad, möttes de av två dussin ”stormfåglar” beväpnade med pistoler.

Det illegala arbetet inleds

Nazisternas maktövertagande ledde till en våg av arresteringar av aktivister inom arbetarrörelsen. I västra Tyskland greps åtta LO-medlemmar. LO-funktionärer som Klein-Beck greps, liksom Josef Schmitz. I slutet av februari 1933 ockuperades det tryckeri i Berlin som tryckte LO:s tidskrift *Permanente Revolution*. Men redan i början av mars utkom i Tjeckoslovakien första numret av *Unser Wort*, en av de första tyska exiltidningarna överhuvudtaget.

Omställningen till illegalt arbete var relativt framgångsrik. LO:s sekreterare Erwin Ackerknecht, med partinamnet Eugen Bauer, reste under sommaren 1933 runt till de viktigaste lokalgrupperna. På många håll minskade antalet aktiva medlemmar genom gripanden eller genom rädsla för repressalier. I Gelsenkirchen var det tvärtom. Där växte gruppen från 14 medlemmar i mitten av 1932 till 30 medlemmar ett år senare. Utlandskommittén hävdade att antalet medlemmar minskade från 700 till 300 under första halvåret 1933.

Parallellt med nazisternas övertagande av makten och kampen för att samla arbetarklassen till motstånd tvingades LO genomlida fraktionskampen med Wells grupp. Den planerade rikskonferensen i slutet av januari 1933 sköts upp till mitten av mars då den ägde rum i Leipzig.

I juli 1933 drog Trotskij och därefter andra ledande trotskister slutsatsen att det var utsiktslöst att försöka reformera Komintern. När banden till KPD klipptes av, samtidigt som nazisternas

terror pågick, drogs LO in i en besvärlig organisatorisk kris. LO hade inte planmässigt förberett sig på illegalitet och de centrala strukturerna i gruppen upplöstes.

I och med brytningen med Komintern öppnade sig andra perspektiv och kampen inleddes för att bilda en ny arbetarinternational. Den internationella vänsteroppositionen sökte allierade för den kampen och tyska SAP var en av de grupper som svarade positivt. Därmed kom LO, nu omdöpt till IKD, att inrikta stora delar av sitt arbete på samarbete och diskussioner med SAP. Ett stort problem var att SAP inte alls var någon kaderorganisation utan snarare påminde om lösligt organiserade socialdemokratiska partier.

5. Dezembervoche 1932 / Nr. 34. 2. Jahrgang - ZO Pp. - Proletarier aller Länder, vereinigt euch!

PERMANENTE REVOLUTION

Wochenschrift der Linken Opposition der KPD (Bolschewik-Leninisten) Sekret der Internationalen Linken Opposition

Trotzki verteidigt die Oktoberrevolution

Vollständige Rede des Genossen Trotzki in Kopenhagen

Einleitung

Genosse Trotzki hat heute in Kopenhagen eine Rede gehalten, die die Aufmerksamkeit aller Arbeiter in Europa auf sich gezogen hat. Diese Rede ist nicht nur ein Dokument der bolschewistischen Revolution, sondern auch ein Dokument der internationalen Arbeiterbewegung. In dieser Rede verteidigt Trotzki die Oktoberrevolution und die bolschewistische Revolution in Russland. Er zeigt, dass die Oktoberrevolution die einzige Revolution war, die die Arbeiterklasse in die Lage versetzte, die Herrschaft der Bourgeoisie zu brechen und die Arbeitermacht zu errichten. Er weist darauf hin, dass die Oktoberrevolution die Grundlage für die internationale Arbeiterbewegung war und dass die Arbeiterklasse heute die Aufgabe hat, diese Revolution zu verteidigen und sie in alle Länder zu übertragen.

Aus dem Inhalt:

Die Diktatur der Proleten ist die einzige Form der Herrschaft der Arbeiterklasse. Sie ist die Voraussetzung für die Errichtung der Arbeitermacht und die Durchsetzung der sozialistischen Revolution. Die Diktatur der Proleten ist die einzige Form der Herrschaft der Arbeiterklasse, die die Arbeiterklasse in die Lage versetzt, die Herrschaft der Bourgeoisie zu brechen und die Arbeitermacht zu errichten. Sie ist die Voraussetzung für die Errichtung der Arbeitermacht und die Durchsetzung der sozialistischen Revolution.

Wie kämpfen wir gegen Lohnabbau und Teuerung?

In einer Artikelserie werden wir die Arbeiterbewegung in Deutschland unterstützen. Wir werden die Arbeiterbewegung in Deutschland unterstützen und die Arbeiterklasse in die Lage versetzen, die Herrschaft der Bourgeoisie zu brechen und die Arbeitermacht zu errichten. Wir werden die Arbeiterbewegung in Deutschland unterstützen und die Arbeiterklasse in die Lage versetzen, die Herrschaft der Bourgeoisie zu brechen und die Arbeitermacht zu errichten.

Zwischenbemerkung

Die Arbeiterbewegung in Deutschland ist heute in einer schwierigen Lage. Die Arbeiterklasse muss sich für die Errichtung der Arbeitermacht einsetzen und die Herrschaft der Bourgeoisie brechen. Die Arbeiterbewegung in Deutschland ist heute in einer schwierigen Lage. Die Arbeiterklasse muss sich für die Errichtung der Arbeitermacht einsetzen und die Herrschaft der Bourgeoisie brechen.

Vänsteroppositionens tidning i Tyskland

Enskilda medlemmar och grupper från SAP bröt med ledningen och anslöt sig till trotskisterna. Så var exempelvis fallet med SAP:s grupp i Neuß, som bestod av arbetare och arbetslösa, som i sin helhet gick över till IKD. Men arbetet med SAP ledde inte till någon sammanslagning och SAP kapitulerade inför den stalinistiska folkfrontspolitiken.

Kyrkokampen

Nazisternas strävan att monopolisera all politisk verksamhet i Tyskland ledde i mitten av 1930-talet till den så kallade kyrkokampen. En av IKD:s ledare, Josef Weber, hävdade att kyrkorna var tvungna att försvara sig och att arbetarklassen var förpliktad att obetingat stöda alla rörelser som kunde föra till en konflikt med den fascistiska staten eller till en splittring inom bourgeoisien. Det berodde mer på arbetarna än kyrkan vad som skulle bli av denna rörelse. Ett förbund mellan proletariatet och småborgerligheten var eftersträvansvärt.

Weber fick mothugg av Arkadi Maslow, som tillsammans med Ruth Fischer utgjort ledningen inom KPD under dess ultravänsterperiod i början av 1920-talet. Deras grupp stod utanför IKD men Fischer var medlem i ledningen för trotskisternas internationella organisation.

Maslow hävdade att det handlade om att ge stöd till vänsterflygeln i den fascistiska rörelsen i kampen mot kyrkan. Han krävde att kyrkan skulle utplånas och arbetarna fick till inget pris ställa sig på samma sida som kyrkans toppar. Ruth Fischer menade dessutom att man måste länka nazisternas ungdomsrörelse till kraven på utplånandet av kyrkan som statlig institution, separering av kyrka och stat och avskaffande av undervisning i religion.

Trotsky förhöll sig avvaktande till diskussionen. Gentemot Weber menade han å ena sidan att arbetet i fabriker var viktigare, å andra sidan hävdade han att revolutionärer måste stöda katolikernas och protestanternas kamp för att få förbli katoliker och protestanter. Det handlade inte, menade Trotsky, om att ge stöd till kyrkan. Marxismens motstånd mot kyrka och religion måste upprätthållas. Revolutionära marxister är också mot frimureriet, men om fascisterna i Frankrike angriper frimurarna eller det borgerliga radikalpartiet måste de – ”om nödvändigt med gevär i händerna” – försvara dem, menade Trotsky.

Trotsky hävdade att kamraterna i Tyskland obetingat måste försvara trosfriheten, alla konfessioners likställdhet och exempelvis de katolska ungdomsföreningarnas föreningsrätt. Revolutionära marxister kan inte, trots kritiken av olika riktningar i kyrkorna, hjälpa nazisterna att utplåna kyrkorna.

IKD var speciellt framgångsrikt i judiska kretsar. Det vänstersionistiska *Haschomer Hazair* kom på flera platser, både i och utanför landet, under trotskistiskt inflytande. Ur den organisationen kom exempelvis Abraham Léon, författaren till *Marxismen och den judiska frågan*.

Illegala strukturer

Hur bedrevs då det illegala arbetet? Berens ger exempel från västra Tyskland, där ortsgrupperna delades i en inre och en yttre krets. Den yttre kretsen träffades regelbundet varje vecka i grupper om tre till fem medlemmar för att diskutera politiska frågor. De leddes av en instruktör som stod i förbindelse med överordnade instanser. Alla medlemmar använde partinamn och ledande kamrater hade ofta flera. Den inre kretsen omfattade Ortsledningen och instruktörerna. En instruktör fick leda högst fyra celler i den yttre kretsen.

IKD gick märkligt nog framåt efter naziregimens upprättande. Hösten 1933 fanns det bara 300 medlemmar, men redan i februari 1934 hade medlemstalet ökat till 1 000 i åtta regioner med 43 ortsgrupper.

Tidskrifter och internt diskussionsmaterial delades ut till medlemmar och nära sympatisörer, men de måste lämnas tillbaka samma dag för att ges vidare eller brännas. Kontakterna mellan kamraterna i exil och de som fortsatte kampen inne i Tyskland upprätthölls även med post. Enligt Gestapos uppgifter fick exempelvis två av trotskisterna i Dinslaken post från Sverige. I korrespondensen användes osynligt bläck och citronskrift. Från slutet av 1933 användes koder för meddelanden till utlandet. För ortsgruppernas städer användes bokstavs- och sifferkombinationer som ännu inte helt har avkodats. Även en kortvågssändare användes 1935 för meddelanden från utlandskommittén i Paris till ledningen i Magdeburg.

I början av 1936 företog Karl Schmidt, medlem i gruppen i Berlin, en rundresa till IKD:s grupper, som då fanns kvar i Berlin, Hamburg, Leipzig, Dresden, Magdeburg, Frankfurt am Main och Ruhrområdet. Redan i november 1935 lyckades dock Gestapo bryta sönder grupperna i västra delen av landet. Även ledningen greps. I slutet av 1935 upptäckte Gestapo 80 medlemmar och sympatisörer i Hamburg. Ett år senare greps 60 trotskister i Danzig (nuvarande Gdansk i Polen). Då återstod cirka 230 medlemmar i IKD.

Förföljelserna mot IKD

Listan över de trotskister som greps, misshandlades, torterades och dödades av Gestapo är lång. Gestapo lyckades dock inte upptäcka alla medlemmar. I exempelvis Gelsenkirchen kände Gestapo till 20 av 30 medlemmar. Tio av dem gick i exil och de övriga tio greps men resten förblev i frihet. Även i Hamburg förblev tre grupper med tre medlemmar i vardera oupptäckta på varvet Blohm & Voss. Delar av gruppen i Magdeburg fortsatte verksamheten fram till 1938, då de gick i exil. Gruppen i Dresden föll offer för repressionen i slutet av 1937 och början av 1938.

Fritz Reuter, IKD Duisburg-Hamborn, polisfoto

Berens hävdar att det var fel av IKD att använda en leninistisk modell när det illegala arbetet byggdes upp. Eftersom fascismen inte bara förfogade över statens styrkor utan även en massrörelse, borde det ha varit bättre att låta de regionala organisationerna fungera oberoende av varandra. Centraliseringen av information och verksamhet kunde ha utförts av utlandskommittén.

I koncentrationslägret Buchenwald organiserades en cell med medlemmar i den internationella trotskistiska rörelsen. Den hårda kärnan av trotskister i Buchenwald träffades varje söndag för att diskutera politiska frågor. Det stalinistiska KPD hade ett betydande inflytande i lägret och en del trotskister och vänstersocialister tvingades dölja sin politiska identitet för att överleva. KPD förbjöd sina medlemmar att diskutera politik med trotskister.

Ett antal trotskister och andra vänsteroppositionella mördades i lägren. Andra lyckades överleva, som Karl Fischer från Österrikes Revolutionära Kommunisterna (RKÖ), en oberoende trotskistisk gruppering. Fischer blev senare i Österrike gripen av den sovjetiska säkerhetstjänsten och tillbringade nio år i Sibirien innan han frigavs 1955.

Judiska medlemmar i IKD behandlades speciellt brutalt av Gestapo och de fick alltid högre straff än andra medåtalade. Efter långa fängelsestraff mördades exempelvis Hans Berger och Heinz Leidersdorf i Auschwitz den 18 februari 1943.

Långa fängelsestraff följdes ofta av tjänstgöring i straffkompanier. Det var ofta vägen till en säker död. Av tolv yngre medlemmar i IKD-Berlin som skickades till Jugoslavien i straffbataljon 999 för att kämpa mot partisanerna överlevde bara en.

IKD:s kamp övergick 1936, med andra ord, till stor del från underjordisk verksamhet till en fortsatt kamp i fängelser, tukthus och koncentrationsläger.

Exilen

För trotskister från västra Tyskland var Amsterdam det första målet i exilen. Där togs de om hand och fick tak över huvudet av belgiska kamrater, bland vilka märks Henry Mandel, vars son Ernest är betydligt mer känd. I exilen bildades Ortsgrupper på olika håll: Paris, Antwerpen, Amsterdam och senare Köpenhamn. Ofta fick trotskisterna leva illegalt även i sin nya omgivning. Det var dock inte bara respektive lands myndigheter som försökte övervaka dem, även KPD fortsatte att spionera på dem och utgjorde en stor fara.

Heinz Epe, även känd under namnet Walter Held, var från Remscheid i västra Tyskland. Inledningsvis skötte han publiceringen av IKD:s tidskrift i Tjeckoslovakien, men han kom senare att ta sig till Norge där han tjänstgjorde som Trotskijs sekreterare. I samband med den tyska ockupationen flydde han till Sverige. Han hade tidigare i Stockholm representerat trotskisterna i sammanslutningen av socialistiska ungdomsorganisationer. Bland andra med samma uppdrag märks Willy Brandt som tillhörde SAP. Epe deltog i grundandet av den norska tidningen *Oktober*, kring vilken en trotskistisk grupp bildades. I början av 1941 försökte Epe med hustru och son att ta sig till USA via Sovjetunionen. Ingen av dem hördes av efter inresan i Stalins rike.

IKD:s historia i exilen är inte särskilt ärorik. Liksom många andra grupper i liknande situationer bröts gruppen sönder av inre konflikter och en pessimism som bara ökade med åren när den tyska arbetarklassen inte reste sig för att krossa det nazistiska monstret. Gruppen i Paris reducerades 1937 genom en splittring och kom huvudsakligen att ägna sig åt dialektiken – ett säkert tecken på politisk urartning.

Det finns åtminstone en insats som IKD genomförde i exilen som är värd att minnas. En grupp kring Paul Widelin utvecklade i franska Brest ett beundransvärt illegalt arbete med tidskriften *Arbeiter und Soldat* bland ockupationsmaktens trupper. Gruppen lyckades också vinna ett antal tyska soldater för sin politik innan de avslöjades och avrättades.

Märkliga öden och kvinnliga trotskister

Det finns en rad märkliga öden bland de tyska trotskisterna. IKD:s främste kurir i illegaliteten var Hans Berger. Hans syster Hilde var aktivist i IKD-Berlin. Hilde greps och när hon efter avtjänat straff i tukthus släpptes i maj 1939, försökte IKD:s ledning få ut henne ur landet. Hon möttes utanför tukthuset av den norske kamraten Kjell Ottesen som försökte hjälpa henne att lämna Tyskland. Hilde fick dock inget tillstånd att resa och deporterades som judinna till Polen. Under den tyska ockupationen hamnade hon i ett ghetto och sedan i ett koncentrationsläger. Hilde lyckades dock överleva som sekreterare till fabrikanten Schindler, som senare blev berömd genom Spielbergs film *Schindler's List*.

Här och var fortsatte verksamheten på lokal nivå. De gamla kamraterna i Berlin som ännu var på fri fot samlades till en minnesstund när *Unser Wort*, som fortfarande smugglades in till huvudstaden, meddelade att Trotskij mördats i början på hösten 1940. Så sent som 1940 ska det ha funnits kvar 300 medlemmar i Tyskland som på olika sätt fortsatte verksamheten.

Hur var de kvinnliga medlemmarnas ställning i IKD? Vi har redan nämnt Maria Backenecker, som tidigt dog i tuberkulos men som hann spela en avgörande roll för LO:s bildande. I övrigt fanns det en kvinna i ledningen för LO under tiden som fraktion i KPD. Det var Alida Leonhard, en lärarinna från Potsdam, som typiskt nog förde protokollet.

En annan kvinnlig medlem var Margaret Watz (senare känd som Margaret Dewar, se självbiografen *The Quiet Revolutionary*, Pluto Press 1989), som 1937 felaktigt utpekades som naziagent av en borgerlig tjeckisk tidning. En undersökningskommission tillsattes och resultatet blev att både den tjeckiska tidningen och KPD:s *Rote Fahne* tvingades trycka rättelser. Hon förblev, enligt Berens, hela sitt liv ”oortodox trotskist”.

Berens nämner en lång rad kvinnliga medlemmar som gjorde viktiga insatser i IKD:s arbete på basplanet, men deras roll i ledningen var begränsad.

Efter krigsslutet

När Jakob Moneta 1948 återvände till Köln från Palestina i spetsen för en handfull tysk-judiska trotskister fanns det inte mycket kvar av IKD. Moneta träffade dock på några gamla medlemmar och barn till gamla kamrater. Men många hade gett upp och det var bara några få bland de gamla trotskisterna som försökte föra IKD-traditionen vidare till yngre generationer.

Berens bok är minst sagt väldokumenterad och innehåller även en del bilder. Den avslutas med en förteckning över de viktigaste tyska trotskisterna under 1930-talet. På några få rader sammanfattas hela liv av kamp och motstånd.

Låt oss återge några typiska livsöden för att visa vilket slags människor som var aktiva trotskister:

Arthur Goldstein född 1887 i Lipine bei Breslau, journalist, medlem i SPD 1914, USPD 1917, ultravänsteristiska KAPD 1920, företrädde KAPD i Kominterns ledning, utesluten 1922, återgick till SPD, fram till 1928 medlem i *Der Rote Kämpfer*, emigration till Paris 1933, kooperad till IKD:s utlandskommitté 1933, brytning 1934 tillsammans med Ackerknecht. Transporterades från Drancy till Auschwitz den 23 juni 1943 där han mördas.

Anton Grylewicz, född 1885, verkstadsarbetare, medlem i SPD 1912, USPD 1917, en av ledarna för de revolutionära fabriksrepresentanterna, förste ordförande i USPD i Berlin 1920, organisationssekreterare för KPD i Berlin-Brandenburg, fullmäktige för KPD i Neukölln 1920–24, medlem av KPD:s ledning (*Zentrale*) 1924, representant i delstatsparlamentet i Preussen 1924, utesluten ur KPD i april 1927, organisationssekreterare i Leninbund, grundar med minoritet från Leninbund Vänsteroppositionen inom KPD (LO), medlem av LO:s riksledning, mars 1933 exil i tjeckiska Bodenbach, därefter Prag, medlem av IKD:s utlandskommitté mellan 1934 och 1937, angreps i Moskvaprocessen 1936, avslöjades i Tjeckoslovakien och greps men lyckades fly, kom till Paris 1937, till Kuba 1941, 1955 tillbaka i Berlin, verkade som trotskist i SPD och avled 1971.

Berens bok är värdefull och en guldgruva för den historiskt intresserade. På några ställen låter han dock sin vetenskapliga inställning ge vika för småsinta kommentarer om personer som han uppenbart ogillar.

Det är en bok om hundratals kämpar som genom erfarenheterna av första världskriget, SPD:s förräderi 1914, novemberrevolutionen 1918, flera revolutionära situationer fram till 1923, brytningen med SPD, bildandet av USPD och KDP, ultravänsterns förvirring, uppkomsten av olika vänsteroppositionella grupperingar i och utanför KPD, misslyckande efter misslyckande, slutligen samlades i bildandet av den tyska Vänsteroppositionen.

Tiden blev dock alltför kort, bara två tre år, för att till fullo förverkliga potentialen i den trotskistiska politiken med proletär enhetsfront. Deras ansträngningar bar i slutändan inte frukt, men till skillnad från socialdemokrater och stalinister kan vi trotskister säga att vi åtminstone försökte. Vi gav aldrig upp inför nazisternas maktövertagande. Våra kamrater kämpade in i det sista och de flesta blev verkliga hjältar i den antifascistiska kampen.